

УДК: 070.41 (477) (091)

ЖУРНАЛІСТ ТА ВИДАВЕЦЬ Р. ФЕДОРІВ: ПОРТРЕТ НА ТЛІ ДОБИ

Олена Усманова

*Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66 а, Запоріжжя, 69600, Україна
e-mail: usmanova.olena@yandex.ua*

У статті досліджується майстерність Романа Федоріва на ниві журналістики. Аналізується його редакторська та видавнича діяльність, у якій крізь призму часу прослідковується український національний дух.

Ключові слова: газета, жанр, журнал, журналіст, журналістика, історія, редактор.

Більше десяти років минуло від смерті відомого українського письменника, публіциста, видавця та редактора Романа Федоріва, та й досі дослідники його творчості розкривають секрети авторського художнього слова, публіцистичної майстерності, сили таланту митця. Тепер, коли про його прозову спадщину написано чимало праць, хотілося б акцентувати увагу на журналістській та редакторській діяльності автора. Вона є об'єктом уваги наукових праць П.Загребельного, М.Ільницького, В.Качкана, М.Слабошпицького, Вал. Шевчука та інших дослідників. Актуальність теми полягає в тому, що наявні літературно-критичні джерела найчастіше розглядають лише окремі аспекти цієї спадщини.

Мета нашого дослідження – проаналізувати журналістську діяльність Р.Федоріва, простежити редакторську та видавничу справи митця.

Особисті його драми – рано залишився сиротою (в місяць померла мама, в 7 років помирає батько) Р. Федорів переносив стійко. І саме читання книг допомагало йому долати негоди життя: «Не було в селі такої хати, де б я не «позичав» книжки. В 11-12 років я уже мав величезну бібліотеку» [2, с. 3]. Книжка вже змалечку прищеплювала йому вічну мудрість українського слова.

Він відчував великий потяг до навчання, дуже любив зустрічатися з односельчанами в «читальні», де по декілька годин разом читали історичну повість А.Чайковського «На уходах»: «... мені здається, що якраз у читальні вечори я заразився... любов'ю до книжки... я хотів теж стати письменником... Я хотів би, щоб від написаного мною у когось скапнула сльоза або щоб хтось зціпив кулаки» [6, с. 17-18]. Підвалини творчості Р.Федоріва формувалися у Львівському державному університеті імені І.Франка на факультеті журналістики.

Згодом публіка знайомиться з творами Р.Федоріва, які з'являються на шпальтах газет «Молодь України», «Радянська Україна», саме в них він працював власним кореспондентом. Про особливості журналістської діяльності автор згадував: «Робота в газеті для молодого письменника з одного боку дає йому можливість упізнавати життя, з другого – впливає на нього своїм характером, способом думання, стилем, мовою» [2, с. 3].

Кореспондентська діяльність допомогла зібрати величезний архів розповідей про долі багатьох людей, з якими зустрічався під час робочих відряджень. «Більшість моїх героїв – це плід моїх творчих мрій, побажань, носії, так би мовити, любові й ненависті. Вони не вигадані, вони, як мені здається, дуже реальні і в той же час таких точнісінько, як вони, не знайдеш у житті, вони цілком – і добрі, і злі – належать мені» [2, с. 3].

Р. Федорів намагався випробувати себе в різних сферах, відчутти смак подолання стійкого опору нових незвичних форм. Серед його арсеналу знаходимо як публіцистичні, так і прозові твори. На початку творчого шляху представив журналістські жанри: нариси, есе. Найкращі зразки кореспондентської діяльності у республіканських газетах презентує збірка «Скрипка, що грає тисячу літ»: «... тут есе про народних і професійних мистців, письменників, колекціонерів, археологів, нариси про стародавні наші городи, розповіді про карпатську природу, про людей, які її стережуть і примножують, мандрівки по Шевченківських місцях» [8, с. 31].

Органічним для Р.Федоріва виявився жанр нарису. Саме він, на думку І. Михайлина, вдало розкриває образ цікавої особистості, точно розповідає про звичаї та побут не лише окремого регіону, а й цілої країни [5].

Особливо приваблював Р. Федоріва подорожній нарис, у якому головним джерелом інформації були власні враження під час редакційних відряджень, особисті споглядання і роздуми. Подорожні нариси письменника – це змістовно-аналітичні твори про країни, села, міста, їхніх жителів. У збірці «Яре зерно» автор знайомить із будівельниками промислових підприємств та електростанцій зі Львова, майстрами народної творчості гуцульського краю, колгоспниками з Волині і вчителями із Закарпаття. Своїми творами він передав неповторну чарівність старого Кременця, Гуцульщини, Косова та ін.

Оригінальність художнього трактування побаченого і відчутного у публіцистичній формі, що характерна для подорожніх нарисів Р. Федоріва, виявляється особливим умінням коментувати нові, раніше невідомі явища. І все ж переобтяженість ідеологічною позитивністю завжди на першому місці, а фантазія – на другому. Автор чітко окреслював певну однолінійність, подавав її відкрито, дотримуючись канонів відомої безконфліктності, «рожевої» тональності в моделюванні «сходження» до вершин духовності.

Герої нарисів Р. Федоріва наділені ознаками народного психокolorиту. Автор зображував складові їхніх звершень через насиченість розповіді ментальною інформацією, суб'єктивно-авторською оцінністю.

Наприкінці 60-х років Р.Федорів знайомить читацьку аудиторію з новим своїм твором «Жбан вина», який приносить йому справжнє визнання. Автор стає помітним у літературних колах, з його творами знайомляться письменники: «Цей твір мені дорогий не лише тому, що його залюбки читають академіки й вівчарі на полонинах, і не тому, що він багато разів перевидавався, виходив також німецькою та російською мовами... дорогий він мені насамперед тим, що це мій первінець, що якраз «Жбан вина» ще в 1967 році приніс мені велику письменницьку популярність» [8, с. 20].

3 грудня 1967 р. Р. Федоріва призначають головним редактором єдиного на той час у західному регіоні України літературно-мистецького журналу «Жовтень». Саме Д.Павличко запропонував на цю посаду молодого івано-Франківського письменника та публіциста. «Добре пригадую атмосферу очікування його призначення, і – що гріха таїти – певні побоювання, чи не стане журнал, який уже мав добру традицію і популярність..., під орудою людини, яка при-

йшла з газети, провінційним часописом, чи зживеться новий редактор з колективом, а чи нова мітла помете по-новому?» [3, с. 131] – згадує М.Ільницький.

Сам же Р.Федорів на цю посаду погодився не одразу, оскільки не хотів залишати кореспондентську працю в «Радянській Україні». Ще про одну причину небажання бути редактором львівського періодичного видання довідуємося з інтерв'ю: «Я мешкав в Івано-Франківську, мені секретар міськкому за кілька брошур, які я йому допоміг зліпити для захисту кандидатської, вибрав особняк – з підвалом, городом. Дружина була на «сьомому небі». А тут – бери все та й переїжджай! То – не так просто. Плаче жінка. А Шевель, завідуючий відділом пропаганди ЦК... «притиснув» мене і лайкою, і партквитком» [1, с. 10]. Як бачимо, вибору у Р.Федоріва не було, тому змушений був виконувати вказівку партії.

Вибір кандидатури Р.Федоріва на посаду редактора журналу не випадковий. На думку М.Ільницького, найголовнішою обставиною були «... масові арешти, які прокотилися Україною, особливо Києвом і Львовом, улітку 1965 року і наклали свій відбиток на подальші суспільні процеси в Україні, в тому числі й на літературно-мистецьке життя Львова. Він не мав до цих процесів такого стосунку – прямого чи опосередкованого – як письменники-львів'яни» [4, с. 550].

Р.Федорів почав роботу в колективі злагоджено, чим не виправдав надій партійного керівництва. Він не звільняв з посад, адже цінував кваліфікованих спеціалістів у виданні. Проте і не забував бути обережнішим з політичними темами в текстах, намагався оминати радикальні мотиви. У часи тоталітарної системи Р.Федорів змушений був також їй покорятися, тому й з'являлися праці про «... ланкових, «роздутих» ударників комуністичної праці» [8, с. 31].

Щиро та критично висловився він щодо слабких сторін власних творів того часу: «Чи маю битися кулаками в груди й каятися? Очевидно. Бо якщо ти хотів працювати на царині українського слова, засвічуючи бодай найменший світильник у темі тогочасного життя, аби люди у темі мали орієнтир, вірили, що десь попереду є світло, і темному тунелю колись таки буде кінець, то хоч не хоч, а таки вдавався до компромісів» [8, с. 31].

Та все ж більшість матеріалів, які друкувалися в «Жовтні», редактор скеровував в просвітницьке русло: «... друкували повісті й романи з історії України, пошукові наукові розвідки з української історії, з історії культури, мистецтва, фольклору та етнографії, не цуралися також публікацій архівних матеріалів» [8, с. 31]. Про це свідчить також і М.Слабошпицький: «Федорів-редактор орієнтувався саме на національно стурбованого читача. Того, якому передовсім цікаві тексти або з історії України, або безпосередньо з нею пов'язані. В цьому з «Жовтнем» не міг конкурувати жоден літературний журнал» [7, с. 10]. Подібну думку зустрічаємо і у спогадах М.Ільницького: «Завдяки таким публікаціям журнал справді здобував популярність і вирізнявся серед інших часописів, які матеріалів такого характеру не вмщували» [4, с. 559]. Отже, журнал під новим вправним керівництвом сміливо заявив про себе.

Упродовж перших років за редакторським кермом Р.Федоріва постійно контролювали. Про один із таких випадків він згадує: «А тут ще – обком. Доходило до абсурду. Якщо десь у вірші було про «небо синє, поле жовте», – пришивали націоналізм». Я їм казав: «Або ви давайте мені працювати, або знімайте» [1, с. 10]. Постійну підтримку і захист молодий редактор відчував з боку П.Загребельного: «Десятки разів в обкомі ставили питання про моє звільнення, але Загребельний завше мене якимось відстоював» [1, с. 10]. Переслідуваний пильним цензурним оком, обкомівськими «опікунами» та «прихильниками», проте нескорений, Р.Федорів намагався постійно тримати рівень справжнього україн-

ського періодичного видання. Редактор не відходив від поставленої мети і продовжував лінію журналу. «Жовтень», не дивлячись на ніщо, дедалі сміливіше набирив ваги та розголосу й ставав «Дзвоном» (з 1990 року – О.У.), перебравши й нове ім'я, який будив приспані душі, закликав до боротьби» [8, с. 32].

Діяльність Р.Федоріва на редакторській посаді виявилася плідною. За роки його керівництва тираж журналу зріс більше ніж у 10 разів (від 16 тисяч до майже 200 тисяч примірників). Періодичне видання відіграло важливу роль у піднесенні духовності української нації та формуванні патріотизму: «... журнал під умілою орудою Романа Федоріва поволі, як корабель Одиссея, проходив крізь численні рифи та всілякі інші перепони весь період брежнєвської задухи та горбачовської перебудови і вже під новою назвою «Дзвін» доплив до ХХІ століття» [4, с. 550].

Призначення Р.Федоріва головним редактором відбилося на його публіцистичній творчості: розширюються жанрові та тематичні рамки митця. До нарисів та есе додалися статті, рецензії, памфлети, у яких порушено питання розвитку української літератури і мистецтва, проблеми духовної спадщини народу, подано особистий погляд на суспільно-політичні події. Посильним виявився публіцисту, кореспонденту та редактору романний жанр. Його романи «Отчий світільник», «Єрусалим на горах», «Палиця для прокажених» та інші були гідно представлені на літературному поприщі. Це ще раз засвідчило різновекторність його таланту.

Письменницька та редакторська діяльність не завадили йому займатися паралельно і видавничою справою. У 1991 р. йому вдалося відновити у Львові видавництво «Червона калина», яке «трималося на нелюдській праці Євгена і Оксани (моїх дітей)» [1, с. 11]. Воно часто переживало «жебрацькі» часи, адже коштів постійно не вистачало. У 1995 р. в одному із інтерв'ю Р.Федорів сказав про те, що вже понад два роки видавництво фактично не функціонує, на видання книжок немає фінансової можливості. Робота над історичною бібліотекою «Червоної калини» дала гарні результати: було видано близько 90 томів. Завдяки зусиллям видавництва у світ вийшли і книги самого Р.Федоріва «Чорна свіча від Ілени», «Отчий світільник», «Чудо святого Георгія о зміє», «Палиця для прокажених» та інші.

Журнал «Літопис Червоної Калини» було відновлено в період проголошення незалежності української держави теж завдяки участі Романа Михайловича. Видання стало гідним продовженням однойменного історико-літературного щомісячного ілюстрованого часопису видавництва «Червона Калина», яке виходило в 30-х р. ХХ ст. Матеріали з української історії, краєзнавства, етнографії стали основою нового старого видання. Теми «білих плям», маловідомі події та факти в історії радянської держави сміливо заповняли сторінки журналу. Економічні труднощі постійно змушували редактора «випрошувати» кошти у меценатів та спонсорів. У 1996 р. журнал було трансформовано у літературний збірник, періодичність якого 2-3 томи на рік.

Р.Федорів не належить до творців, які терпіли заслання й забуття через відданість країні, проте він був одним із тих, хто в несприятливих умовах зберіг саме існування української літератури та журналістики. Він писав про Україну, художньо творив національний характер у той час, коли в літературознавстві було заборонено вживати термін «національний». Р.Федорів не був критиком соціалістичного ладу, хоча у своїй творчості розкривав правду настільки глибоко, наскільки це було можливо в часи ідеологічної регламентації. Він мав індивідуальне авторське чуття, оригінальну манеру зображення людини і світу, не втрачав сили українського антеїзму (земного тяжіння) і лишався вірним обраному шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Залізняк Б. Роман Федорів: «Я припустився великої помилки, що не зробив собі іміджу...» / Б. Залізняк // Україна. – 1995. – № 5-6. – С. 9-11.
2. Зубанич Ф. Увіходжу в арканове коло / Ф. Зубанич // Молодь України. – 1977. – 30 червня. – С. 3-4.
3. Ільницький М. Два десятиліття поряд / М.Ільницький // Дзвін. – 2005. – № 12. – С. 131-133.
4. Ільницький М. На перехрестях віку / М.Ільницький: У трьох кн. – К.: Вид-дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – Кн. II. – 703 с.
5. Михайлин І. Основи журналістики: Підручник / І. Михайлин. – вид. 2-ге, доп. і поліпш. – Харків: ХІФТ, 2000. – 283 с.
6. Перехрестя часів у прозі Романа Федоріва // Львівська державна обласна універсальна наукова бібліотека. Науково-методичний відділ. – Львів: Червона калина, 2000. – 37 с.
7. Слабошпицький М. При чеснім хлібі / Федорів Р. М. Єрусалим на горах. – К.: Вид-во гуманітарної літератури, 2008. – С. 5-18.
8. Федорів Р. Ворожба творчості / Р.Федорів // Федорів Р. Лисиці брешуть на щити. Роман та повісті. – Львів: Червона калина, 1997. – С. 5-35.

**JOURNALIST AND PUBLISHER R.FEDORIV:
PORTRAIT ON THE BACKGROUND CENTURY**

Olena Usmanova

*Zaporizhzhyan National University,
Zhukovsky Street, 66 a, Zaporizhzhya, 69600, Ukraine
e-mail: usmanova.olenayandex.ua*

In the article research Roman Fedoriv's skill in the area of journalism. His editorial and publishing activities analyzed, which through the prism of time research ukrainian national spirit.

Key words: newspaper, genre, magazine, journalist, journalism, history, editor.

**ЖУРНАЛИСТ И ИЗДАТЕЛЬ Р. ФЕДОРОВ:
ПОРТРЕТ НА ФОНЕ ВЕКА**

Елена Усманова

*Запорожский национальный университет,
ул. Жуковского, 66 а, Запорожье, 69600, Украина
e-mail: usmanova.olenayandex.ua*

В статье исследуется мастерство Романа Федорива на ниве журналистики. Анализируется его редакторская и издательская деятельность, в которой сквозь призму времени прослеживается украинский национальный дух.

Ключевые слова: газета, жанр, журнал, журналист, журналистика, история, редактор.